

able
pell
SENTS
ble

DE PELL SENSIBLE

Entre els mesos de juny i desembre de l'any passat, va dur-se a terme a Igualada una experiència inèdita i reeixida de recitals de poesia en un marc certament original: l'adoberia de Cal Granotes, a la zona del Rec. El cicle, que portava el nom «De Pell Sensible», va ser organitzat per l'ajuntament de la ciutat i l'Institut Municipal de Cultura i, ordinàriament, cada acte s'acompanyava d'un presentador del poeta escollit, d'un o dos intèrprets musicals que enriqueien la recitació —inclosos cantants, alguna vegada— i, en certs casos, d'elements d'escenografia teatral. Els lectors dels textos van ser habitualment rapsodes o artistes anoiencs, però a vegades el recital va anar a càrrec de professionals de l'escena catalana tan reconeguts com Sílvia Bel o Joan Massotkleiner.

En una revista de text com aquesta no ens és possible, dissortadament, transcriure el contingut ple d'aquests recitals, que van comptar amb la complicitat i la calidesa d'un públic molt fidel. Però en canvi sí que podem transcriure els textos que van llegir els presentadors, ja que constitueixen una excel·lent antologia crítica d'un conjunt de poetes de primera fila.

Diguem, finalment, que a efectes de la present transcripció, hem eliminat les al·lusions als intèrprets musicals i les salutacions o comiats protocol·laris dels presentadors, a qui agraïm que ens hagin cedit els seus textos per ser publicats.

JOAN VINYOLI

JAUME FARRÉS

21-6-2014

Vist amb perspectiva, es pot afirmar amb rotunditat que el segle XX ha estat el segle més important de la literatura catalana i, pel que fa a la poesia, podríem parlar del segle XX, com d'un segle d'or (tot i que la terminologia és un pèl tronada).

Sí! Ha estat un gran segle! Partíem de l'empenta de l'impulsiu Verdaguer; Maragall, mira la natura i el folklore amb ulls de burgès barceloní entusiasmat; Carner, Guerau de Llost i els noucentistes hi aporten el mestratge i el rigor en el llenguatge poètic; els senyors mallorquins, Costa i Llobera o Joan Alcover, tenyeixen els seus versos amb els colors de la serenitat mediterrània. Més pobre que una rata, Salvat Papasseit ens enamora, tot ell voluntarisme i ingenuïtat. Carles Riba és l'erudit de pedra picada que ho sap tot i escriu difícil; Pere Quart, encarna el poeta compromès, que aprofita l'humor i en fa matèria poètica. Foix és un poeta estrany, tocat d'avantguarda, cantellut i inexplicable. Tomàs Garcés o Josep Maria de Sagarra, més clàssics, escriuen versos carregats de musicalitat, amb tons de poesia popular. Permeteu-me que citi, d'aquesta època, també, el nostre Joan Llacuna.

I així podríem anar resseguint els poetes contemporanis de Joan Vinyoli. Podríem parlar de la gravetat i la profunditat de la poesia d'Espriu, un any més gran que ell. O meravellar-nos amb Joan Brossa, el paleta que s'inventa de nou la poesia; sentirem la veu valenciana d'Estellés, tan corporal, tan directa. O els llargs poemes de Gabriel Ferrater, que es bevia la vida a glops, la sinceritat i la fragilitat de Martí i Pol... I tants d'altres!

I, enmig d'aquest panorama poètic brillant i espectacular, Joan Vinyoli va ser un poeta volguement amagat i —reconeguem-ho!— en molt bona part, desconegut. Perquè no va voler ser un poeta popular, li costava aparèixer en públic, no tenia fusta de líder de res, ni va adoptar actituds cíviques destacables.

La seva poesia va anar creixent molt a poc a poc i fent-se sòlida amb el temps. No té una entrada fàcil. No proclama grans veritats. No segueix corrents ni modes. No és musical ni enganxatosa. I la seva divulgació ha estat minoritària. Vinyoli no va ser reconegut, com a poeta, fins a la darrera part de la seva vida, a partir de la tossuderia d'uns quants admiradors incondicionals. I, sobretot, per la qualitat de la seva obra.

Diu Sam Abrams que Joan Vinyoli s'ho va jugar tot a la carta de la poesia. Després de descobrir els versos de Rilke, el seu compromís és únicament amb la poesia. Ell va apostar a una única carta i va seguir el camí poètic per intentar explicar-se un món, un Déu, una vida i una mort que mai no va entendre. A través de la poesia es fa preguntes i dialoga i comparteix amb el lector les angoixes, el desconcert, el goig per la natura i el poder màgic de les paraules.

La posició vital és la del desenganyat, de l'observador, del callat, de la persona que no espera res... no espera res més enllà del que li pugui donar la poesia. No espera res, més enllà de l'aliment dels versos. Del consol del vi. Dels silencis eloqüents. De la tarda i la nit. S'ho juga tot a la carta de la

poesia i serà en la poesia on trobarà l'escalf d'un foc enmig d'un panorama gèlid.

Permeteu-me que ho il·lustri amb un exemple, amb un poema, molt senzill, molt curt, desapercebut, però que, per mi, explica tot Vinyoli. És un poema de maduresa que es titula «Tarda fosca» i que forma part del volum *Ara que és tard* (1975). Diu així:

Ets una tarda fosca amb crits vermells
al fons d'un bosc d'alzines negres.
Jo vaig cap al crepuscle
tentinejant,
carregat amb un gran feix de llenya molt seca.
Vols ajudar-me a suportar aquest pes,
a encendre un petit foc
per escalfar-hi
les mans tan buides de tots dos?

En aquest poema hi ha dos personatges. El que escolta: «*Ets una tarda fosca amb crits vermells...*» i el poeta que parla: «*Jo vaig cap al crepuscle tentinejant...*». Els dos personatges, els dos homes, estan abandonats, sols, en un món desconcertant, «*al fons d'un bosc d'alzines negres*», i en un moment que el dia mor, s'acaba, *a la tarda, al crepuscle*. Fixeu-vos en la senzillesa d'aquests quatre versos i els elements que destacaré. La tarda és *fosca*. El bosc és d'alzines *negres*. El poeta va cap al crepuscle *tentinejant*. Vinyoli ens dibuixa un panorama desconcertant, en certa manera desolador, gairebé lunar. Imagineu-vos que us parla: «*Ets una tarda*

fosca amb crits vermells / al fons d'un bosc d'alzines negres. / Jo vaig cap al crepuscle tentinejant...»

El món es redueix a dos solitaris, que coincideixen en el moment que la tarda mor. I què porta el poeta? Un gran feix de llenya *molt seca*. És l'home que carrega sobre les seves espatlles el pes d'un gran feix de llenya. La llenya és una metàfora, una imatge que permet moltes lectures... totes vàlides. La llenya pot ser la poesia, els records, la memòria, les paraules, la biografia. De fet, tots portem un feix de llenya al damunt. El poeta, doncs, convida el lector a aturar-se. De fet, demana ajuda: «*Vols ajudar-me a suportar aquest pes...*» i el convida a compartir el pes que porta a les espatlles i fer un *petit foc* amb aquesta llenya. I és al final del poema, quan Vinyoli ens dóna la martellada final: «*Vols ajudar-me a suportar aquest pes, / a encendre un petit foc / per escalfar-hi / les mans tan buides de tots dos?*».

Ho veieu? Al final, unes mans buides. Malgrat el que podria semblar, no és un poema desesperat. Entendre la vida com unes mans buides que s'escalfen al caliu d'un foc en companyia. Entendre la poesia com un feix de llenya antiga i molt seca, que el poeta arrossega i administra i comparteix. Aquest és Joan Vinyoli en estat pur. La poesia no el salva de res. El vi tampoc. Ni els silencis. Però ajuden a escalfar unes mans buides.

Ens disposem, doncs, a escoltar més versos de Joan Vinyoli. Imaginarem que ens trobem al voltant d'aquest foc amb les mans buides. Entre la vida i el somni.

FELIU FORMOSA

MARIA ENRICH

26-7-2014

L'últim dissabte de juny, en aquest mateix espai, s'iniciava el cicle *De pell sensible* amb un recital de poesies de Joan Vinyoli. Vinyoli, justament, va ser amic i conseller de Feliu Formosa durant molts anys, fins a la seva mort l'any 1984: «*Això que faig no pot estar al marge de tu...*», diu el primer vers del poema «Memòria a Joan Vinyoli» que sentirem d'aquí a una estona.

Formosa, d'origen sabadellenc i resident durant molts anys a Terrassa, està casat amb l'escriptora igualadina Anna Vila, i per això actualment reparteix la seva residència entre Barcelona i la nostra ciutat, on sovint el podem veure passejant pel nucli antic o assistint en alguna activitat cultural. I, per acabar aquesta petita cadena d'enllaços, us diré que ell i jo, a més del lloc de residència, compartim també la data del nostre naixement, el 10 de setembre.

Al marge d'aquesta entrada anecdòtica, presentar Feliu Formosa és presentar un personatge que, més enllà de la seva obra literària, i per diversos motius que intentaré resumir, ha esdevingut clau en la història recent de la nostra cultura.

En el camp del teatre, i citant paraules de Sergi Belbel, «*ell va ser qui en la dècada dels seixanta i dels setanta va saber introduir a casa nostra, d'una manera profunda, rigorosa i gens frívola, algunes de les més grans aportacions a la dramaturgia europea contemporània. A ell, li devem el coneixement de tècniques i teories teatrals transcendents i profundament renovadores [...] El teatre com a espai de llibertat, com a arma combativa, com a epicentre*

dels conflictes de l'home en societat, com a plataforma de la revolta i de la lluita».

Sense moure'ns d'aquest àmbit, Feliu Formosa va ser fundador i director de diverses companyies teatrals capdavanteres, professor de l'Institut del Teatre, assessor del Teatre Nacional de Catalunya i, sobretot, traductor d'autors com Schiller, Goethe, Txèkhov, Ibsen, Bertold Brecht, Peter Weiss, i tants altres.

I és que la traducció és una altra de les seves facetes, potser la més coneguda. A ell devem bona part de les traduccions que circulen avui de la literatura alemanya, però també d'altres llengües. François Villon, Klaus i Tomas Mann, per citar només uns exemples, ens han arribat a través de la tria dels seus mots.

Durant uns anys, la traducció el va dur a exercir de docent a la facultat de traducció i intèrprets de la UPF.

Però avui estem aquí per conèixer, o reconèixer, el Feliu Formosa poeta. Un poeta que va arribar a la poesia en plena maduresa física i intel·lectual. Va ser Agustí Bartra, veí seu durant els anys que va residir a Terrassa, qui va encoratjar-lo a publicar l'any 1973 el recull de poemes *Albes breus a les mans*, el llibre que obriria una obra poètica singular, innovadora, molt diferent a la poesia que s'escribia llavors a casa nostra.

Provinent del món de la política, amb una vasta formació literària i amb un pes ja dins del teatre, Formosa entra amb força i personalitat en el panorama poètic català i potser és per això mateix

que se l'ha considerant sempre un *outsider*, un home difícil, per no dir impossible, d'encabir en cap corrent ni en cap grup definit.

Al ja citat *Albes breus a les mans*, l'han seguit més d'una dotzena de títols dels quals, seguint criteris del mateix autor, en destacaré només alguns: *Cançoner* (1976), sobre el dol per la pèrdua de la seva primera esposa; *Semblança* (1986), dedicat a l'Anna Vila, un recull que marca una doble inflexió, en la seva poètica i també en la seva vida; *Al llarg de tota una impaciència* (1994) i *Darrere el vidre*, el recull de la seva obra publicada fins al 2004, amb un estudi-pròleg d'Enric Sòria.

Es tracta d'una obra llarga i densa que ens planteja reflexions sobre els temes clàssics de la literatura: l'amor, la mort, el pas del temps, la creació poètica. Ho fa amb paraules molt buscades, plenes de sentit (o de sentits) i explorant formes tan distants entre si com el sonet i la prosa poètica, els vers breu del haikú i l'alexandri, els poemes de llarga extensió i els poemes d'un sol vers del llibre *Immediacions*.

Formosa escriu per explicar-se i explicar la vida. No estem, doncs, davant d'una poesia fàcil ni espontània. El poeta no es queda mai en l'anècdota original sinó que busca sempre transcendir-la, per trobar-hi un sentit que li serveixi a ell, però que també ens arribi i ens digui a nosaltres, els seus lectors. És, per això, una poesia que vol apropar-se a qui la llegeix, i ho fa de manera honesta, sense vendre's al vers fàcil i enlluernador.

Llegir Feliu Formosa o escoltar-lo, com farem avui, és trobar-se amb interrogants que ens fan obrir els ulls i la ment, és entrar en territoris nous, és deixar-se endur per paraules ben escollides amb ritmes elegants i evocadors.

Llegir Feliu Formosa és sentir una veu reflexiva i sàvia que en to greu, sempre sensible i amb algunes pinzellades d'ironia, ens acosta a la veritat, sabent que la veritat (amb majúscula) no existeix. O, com diuen els seus mateixos versos: «*Escriure és, doncs, per mi / descriure la consciència / d'allò / que no és possible*» (OC, pàg. 227).

Deia al principi que Feliu Formosa ha estat un personatge clau en la cultura del nostre país. Honest, íntegre, culte i, ja ho he dit, home savi. Això li ha valgut els més alts reconeixements públics. En cito alguns: Creu de Sant Jordi (1988), el Premi Nacional de les Arts Escèniques de Catalunya (1989), Premio Nacional de Traducción (1994), Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2005).

És un luxe estar avui a prop d'aquest poeta i sentir com ell mateix, rapsoda i mestre de rapsodes, ens fa arribar els seus versos. Estem a punt d'entrar en el món poètic de Feliu Formosa. El moment és únic. Deixem-nos seduir per les seves paraules.

POETES I POETESSES D'IGUALADA

DAVID SOLER-ORTÍNEZ

20-8-2014

És un autèntic plaer poder-nos trobar en un espai tan excepcional de la ciutat com aquest i, encara més, tenint en compte l'eix en el qual transitarà el recital d'avui. A diferència de la majoria dels altres actes emmarcats en el cicle de música i paraules *De pell sensible*, el recital que avui ens ocupa no girarà entorn d'una sola figura poètica, sinó que ho farà entorn d'un conjunt d'autors d'abans i d'ara que tenen en comú un mateix indret: la ciutat d'Igualada.

Resulta especialment singular i interessant una trobada com aquesta. Singular perquè és poc freqüent recollir les diferents veus locals en un únic acte, fet que pot contribuir a l'enriquiment cultural d'un territori delimitat. I interessant, perquè el recital ens permet copsar les diferents visions que tenen d'entendre la poesia i el món una societat concreta i com aquestes veus han anat evolucionant amb el pas del temps.

I és que, en fer una mirada cap enrere i fins avui, podem veure que la manera com els poetes han entès la poesia ha estat ben diversa. Val la pena fer-hi un cop d'ull.

Probablement, un bon punt de partida són els poetes que van de finals del segle XIX fins a mitjan segle XX, entre els quals destaquen Jaume Boloix i Canela, Joan Llacuna, Teresa Castellà, Josep Romeu o Xavier Miquel. Aquests poetes, tots ells presents en un dels pocs llibres d'antologia de poesia igualadina editat per Antoni Pous el 1963, tendeixen a seguir les tendències poètiques de la seva època i alguns d'ells prenen com a referents personalitats cone-

gudes del Noucentisme, com ara Carner, Sagarra o Riba. Així, trobem en la poesia de Joan Llacuna i en la de Josep Romeu elements postsimbolistes i, d'altra banda, en la poètica de Xavier Miquel podem identificar-hi elements avantguardistes i, encara més, de poesia experimental.

Permeteu-me fer un parèntesi per llegir un fragment de poema de Xavier Miquel:

És tristíssim
notar l'absència
vàcua
de l'essència
amb què el que espera
omple de l'absent
la seva absència...

Crida l'atenció, també, que una de les temàtiques força transversals dels poemes dels autors d'aquella època, i cito Antoni Pous, «sembla ser la representació immòbil d'una jornada en les seves diverses parts. Els costums, les creences, les eines de l'ofici, res no és singular ni pensat; tot és fortament vist i quotidià». Com a conseqüència, en aquest conjunt d'autors es palpa, en determinades composicions, un clar lligam entre la poesia i la ciutat d'Igualada. Exemples ben vius en són el poema de «La font de la carota», de Jaume Boloix i Canela, o el de la «Placeta del Rei», de Joan Llacuna.

Així i tot, les relacions entre la ciutat i els poetes no han estat sempre planeres. El cas del darrer poeta mencionat, Joan Llacuna, ho fa visi-

Joan Lacuna i Carbonell

ble. Llacuna va viure una relació amb Igualada força complexa ja que, malgrat que a través de la seva obra es troben referents constants a la ciutat i els seus entorns, com es pot apreciar en el seu llibre de poemes *Aurora de l'Aragall* (1947), els igualadins no van saber reconèixer el treball del poeta, fet que li va provocar més d'un maldecap. Cal dir, però, que després de la seva mort es va promoure un procés de reflexió sobre la seva obra i es van prendre mesures per fer justícia a un poeta que durant la seva vida havia rebut elogis per part de grans poetes com ara Espriu i, sobretot, Palau i Fabre.

Fem ara un salt en el temps. Des dels darrers anys del segle passat i fins ara, trobem una àmplia diversitat de maneres d'escriure que fan que cada poeta sigui un univers particular. Possiblement, la dificultat de poder emmarcar amb facilitat aquestes noves tendències respon al simple fet de no disposar de prou temps per fer una mirada amb perspectiva històrica. Així, identifiquem diferents tendències coexistent en un mateix territori, com un reflex de la diversitat en la literatura poètica contemporània. Avui dia veiem nous poetes que s'abracen al vers lliure, com Laura Rosich, Jordi Rica, Bego Ricart o Marc Freixes, i d'altres poetes que opten per una mètrica més estricta.

En aquest segon grup hi trobem grans poetes que s'han fet sentir més enllà de la nostra ciutat. Alguns dels molts exemples que podríem mencionar són Josep Ferrer Bujons, Francesc Rossell o Leonard del Rio.

Capítol a part mereix un poeta com Ernest Farrés, que s'ha fet ja un lloc consolidat en la poesia catalana actual i més enllà d'ella a partir de les diverses traduccions que s'han efectuat del seu llibre *Edward Hopper*, en el qual el poeta reflexiona sobre l'univers del pintor nord-americà. Farrés presenta una poètica molt personal, amb elements que la fan veritablement trencadora —com ara el joc amb la mètrica en poemaris com el d'*Els efectes imprevisibles dels camps magnètics*— i, alhora, es mostra com una poesia difícil i intel·lectual.

En el recital d'avui podrem escoltar alguns versos dels diferents poetes que hem anat mencionant. Així doncs, només ens queda gaudir-ne.

MIQUEL MARTÍ I POL

MERCÈ BADAL

27-9-2014

El dia 21 de juny, en Jaume Farrés, tot presentant la figura de Joan Vinyoli, en el primer acte d'aquest cicle de música i paraules, definí en Miquel Martí i Pol com el «*poeta de la fragilitat i la sinceritat*». Sí. És cert que fou un home malalt, amb un cos entossudit a complicar-li la vida i que li proporcionà una vellesa feixuga. I també és cert que fou un poeta sincer, que fonamentà la seva veu poètica en el seu món íntim, sense grans projeccions públiques ni campanyes mediàtiques.

Però també ho és que ha esdevingut un cas excepcional en el nostre món literari. La seva poesia és llegida per públics de tota mena —fins i tot per aquella gent que pràcticament no en llegeix d'altra— i ha estat valorada i divulgada des d'àmbits molt diversos.

Fou un poeta menystingut, com Joan Vinyoli —bon amic seu—, com Vicent Andrés Estellés i com d'altres: Guillem Viladot, Joan Brossa... Quan jo estudiava, en els ambients universitaris predominava la creença que la literatura, els poetes, havien de salvar aquesta cultura ferida i malmesa i se'ls exigia un compromís; semblava que aquestes veus no tenien prou fortalesa.

Es pot afirmar que el reconeixement acadèmic no li arribà fins l'any 1998, quan se'n complien cinquanta de justos de la seva dedicació a la poesia, en un acte que tingué lloc a la Universitat de Vic. El reconeixement crític es va produir abans, a la dècada dels vuitanta, a remolc de l'impacte popular.

El grup de poetes del Mall, al capdavant del qual hi havia Ramon Pinyol i M. Mercè Marçal,

se'n féu seva la projecció poètica durant la dècada dels setanta i, quan l'editorial féu fallida, aparegué Empúries, durant la dècada dels vuitanta. I, finalment, Edicions 62 endegà la publicació de l'Obra Completa. No fou fàcil. Si pensem que en aquest país una edició de poesia pot ser de tres mil o quatre mil exemplars, podem ser conscients de la situació.

Però, sorprenentment, M. Martí i Pol ha esdevingut un poeta en mans d'un poble. No hi ha llibre d'escola que no inclogui algun dels seus versos, el llegim a les esqueles, a les felicitacions de Nadal, a les participacions de casament... I és, també, el paradigma d'un dels fenòmens més rellevants de cultura popular del segle XX a favor de la recuperació de la llengua i la identitat d'un poble: la Nova Cançó.

Primer en fou cantant: arribà a escriure vuit cançons que passejà per Catalunya i va musicar altres poetes. Després, podem afirmar que és el poeta més musicat si deixem de banda el cas excepcional de Verdager. Amb tot, han estat, sens dubte, les versions de Lluís Llach, des d'«Amb el somriure la revolta» de l'any 1982, les que han dut la poesia martipoliana a una difusió de masses. El mateix Martí i Pol deia: «*En Lluís ja és més que un germà, sóc jo mateix, en Lluís i jo som un*».

Abans d'aquesta merescuda popularitat, vaig veure entrar el poeta al paranimf de la Universitat de Barcelona en un acte com el d'avui. Estava organitzat per estudiants que ell acollia a casa seva i amb una moderada participació de les autoritats acadèmiques. Ell patia, no volia que ningú sotgés la seva debilitat física; no sabia com actuar en un

àmbit que no havia trepitjat mai: no era un acadèmic; era un home de poble que havia treballat a la fàbrica i que era poeta. El pitjor de tot, però, és que la malaltia li havia pres la veu. Algú altre havia de posar so als seus versos. Com ara.

Quant a l'actitud del poeta, es referma en uns valors assumits i sòlids, fins i tot quan són socialment arraconats: la solidaritat i el compromís, la fe en l'home, la defensa del país; la denúncia de la guerra, de l'opressió sota qualsevol forma, dels falsos jocs de la política, o la fermesa en l'enfrontament amb la malaltia.

Podem parlar d'una poesia moral o ètica. Acaba convertint-se en la més completa i millor representació del realisme històric. Té el compromís que es reclamava per salvar la cultura catalana i n'enriqueix profundament l'estètica.

La seva constant autoanàlisi troba en la poesia el mecanisme precís per realitzar-se i ho fa des d'una solitud recurrent al llarg de la seva vida. És una solitud necessària i positiva per a l'escriptura.

Reviurem aquesta trajectòria vital. Des del jove d'*El fugitiu*, que sol davant els grans interrogants de la vida descobreix l'amor i s'hi llança i que té els ulls cansats de tant sotjar camins. Després, a *La fàbrica*, és on aquell qui s'havia sentit fugitiu i sol, estrany en la pròpia terra i entre els veïns, converteix el «jo» en un «nosaltres» i intenta plasmar la realitat social de la classe treballadora d'aquells anys i n'esdevé portaveu.

A partir de 1970, arran de contraure l'esclerosi múltiple, passa per un període de meditació pro-

funda i s'enfronta a ell mateix amb les dificultats d'adaptació i la incertesa del futur que l'espera. Ha de definir el seu nou espai. I vuit anys després d'haver contret la malaltia toca fons a *Cinc esgrafiats a la mateixa paret*. Veu la mort com una proximitat gairebé familiar però comença a ser contrapuntada pel desig, per la voluntat de viure. Així, els quinze poemes d'*Estimada Marta* (1978) canten ja la plenitud del desig assolit, el plaer eròtic.

La recuperació anímica coincideix amb la recuperació de la democràcia i el poeta acaba associant el cant de la vida i el de l'exaltació política a *L'àmbit de tots els àmbits*.

La mort de la Dolors, la primera dona del poeta, el 1984, assenyalava un altre punt crític en la seva biografia literària: dolor, solitud, absència; però també la serenitat i la reflexió al *Llibre d'absències*. I la vida amb un nou amor esclata a *Els bells camins*.

El 1987 escriu «*alguna cosa falla en l'home, no en l'escriptor*». Té consciència d'una crisi personal que es manifesta en un cert abandonament de l'escriptura. Diu: «*No es pot escriure si s'està aferrat a la vida. I ara jo estic aferrat a la vida*». Intenta superar la crisi en llibres posteriors, però després arribarà la vellesa i aquesta inclou escepticisme i decepció. A *Un hivern plàcid*, els poemes respiren buidor, apatia, tristor, desconfiança i, sobretot, solitud. S'aboca a la revisió de la seva vida:

Si miro enrera
les cames em tremolen,
quin pou, la vida!

ANTONIO MACHADO

JOAN VALLS I PIQUÉ

25-10-2014

Antonio Machado, gairebé res...

Si m'ho permeteu, voldria fer tres breus consideracions prèvies: la primera, per honestedat: sóc machadià. Si a l'antic Preuniversitari, als 16/17 anys, descobreixo la Literatura —la castellana, és clar, perquè aleshores a les aules no se'n feia d'altra—, aquesta extraordinària descoberta passa per Quevedo, Machado, Lorca i Miguel Hernández. Per tant, segurament puc ser poc objectiu parlant d'Antonio Machado. Us ho havia de dir.

La segona consideració va de disculpes per complicitat involuntària. El fet de no demanar-se res de Literatura a la Selectivitat i passar de tres hores setmanals a dues, ha suposat que les darreres promocions de 2n. de Batxillerat que he tingut a l'IES Joan Mercader pràcticament no hagin vist res de Literatura. Arià Paco, que després us llegirà uns quants poemes de Machado, en seria un exemple. Però l'Arià, un dels alumnes més intel·ligents i polivalents que he tingut, segur que ha suplert semblants mancances. A l'Institut no hi havia temps, no donava. Per tant, hi haurà generacions que, si els sona allò de «*caminante, no hay camino, se hace camino al andar*», continuaran creient que és d'en Joan Manuel Serrat. Si és que encara els sona en Serrat, és clar. Deixem-ho...

I la tercera consideració és per palesar la meua satisfacció personal pel fet que, a l'hora d'organitzar aquest cicle de música i paraules, s'hagi reservat una sessió a un poeta castellà. Jo no sé si un poeta català tindria lloc en un cicle d'aquest tipus, organitzat a les Espanyes. O potser sí que ho sé...

Machado, Antonio Machado, es beneficia, com a mínim, de tres circumstàncies que l'ajuden en una mitificació d'altra banda gens necessària, perquè per damunt de tot va ser, penso, un poeta sincer, honest —«*a distinguir me paro las voces de los ecos*», escriu. Però «a nadie le amarga un dulce»...

Mor jove, relativament jove, amb 64 anys, cosa que sempre suposa un avantatge per a la posterioritat. I era el més jove del col·lectiu del 98, amb 22 anys, en el moment de la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipinas, al costat dels Unamuno, Azorín i Baroja. Fixem-nos que tampoc no hi ha fotografies de la decadència física de Lorca o de Miguel Hernández. Impossible. En canvi, si pensem en Dalí, per exemple, la fotografia que retenim és la de la seva més trista senectud.

La segona circumstància mitificadora podria passar per Leonor, Leonor Izquierdo, la noia soriana de 16 anys amb qui Machado es casa, el 1909, als 34 anys, i que li va durar tan poc. A Leonor dedica nombrosos poemes i referències, cosa que, si bé no és gaire original per a un tema tan gastat com l'amor, sí que ho és per dedicar-los a la seva esposa. En la literatura castellana, curiosament, són poques, molt poques, les esposes destinatàries de poemes amorosos. O són amors irrealment idealitzats, els cantats, o són diguem-ne terceres vies, ara que el tema està tan de moda. I ja m'enteneu...

I la tercera circumstància mitificadora seria la seva mort com a víctima de la Guerra Civil, el 22

de febrer de 1939, acabat d'arribar a Cotlliure, a la Catalunya nord, el seu breu exili francès. Aquella mateixa i dissortada guerra també hauria ajudat, encara més, a crear el mite de Lorca, el 1936, o el de Miguel Hernández pocs anys després.

L'obra poètica de Machado és breu en el temps. El seu primer llibre, *Soledades*, es publica el 1903, en plena vigència del modernisme i amb clares influències d'aquest moviment sempre tan ric en l'expressió, per bé que un xic més pobre en els seus continguts. Vindrà després *Soledades, galerías y otros poemas*, el 1907, sota uns cànons semblants. El 1912 publica *Campos de Castilla* i fins al 1924 no apareixerà *Nuevas canciones*, el seu darrer llibre de poemes. Són, doncs, vint-i-un anys de producció poètica, que no semblen pas gaires per a un poeta de la seva capacitat. Als anys vint, els bojos anys vint, els ismes d'avantguarda marquen la nova moda poètica, per la qual Machado, per edat o per estètica, o per totes dues raons, té poca tirada.

«*Mi infancia son recuerdos de un patio de Sevilla, y un huerto claro donde madura el limonero...*». Sevilla, Madrid, Sòria, Baeza, Segòvia, Madrid una altra vegada... El seu poema «Retrato», de *Campos de Castilla*, seria idoni i gairebé suficient per presentar Machado:

- El seu aspecte físic: «*ya conocéis mi torpe aliño indumentario*»
- La seva ideologia «*jacobina*».
- La seva religiositat: «*quien habla solo espera hablar a Dios un día*».

- La seva senzillesa: «*y, al cabo, nado os debo; debéisme cuanto he escrito*».

- La seva humilitat: quan, el 1927, és elegit membre de la Real Academia Española de la Lengua, li diu a Unamuno que «*Dios da pañuelo al que no tiene narices*».

- La seva premonitòria visió de futur: «*y cuando llegue el día del último viaje y esté al partir la nave que nunca ha de tornar, me encontraréis a bordo ligero de equipaje, casi desnudo, como los hijos de la mar*».

Però insistim breument en altres aspectes, més enllà del seu *Retrato*: hi ha un Machado espiritual que, lluny dels dubtes existencialistes i complexos d'Unamuno i de l'ateisme militant de Baroja, busca Déu, el seu Déu, a qui compara amb una font —«*anoche cuando dormía soñé, ¡bendita ilusión!, escriu—, amb un rusc i amb el sol, vida, treball i llum. O el Machado de la Saeta: «no puedo cantar ni quiero a ese Jesús del madero, sino al que anduvo en el mar*». A Machado no li interessa un Déu crucificat. Li interessa el que va caminar per la mar. Il·lusió, desig: «*Anoche soñé que veía a dios y que a Dios hablaba; y soñé que Dios me oía... Después soñé que soñaba*».

Hi ha un Machado esplèndid paisatgista, que descobreix l'enorme, però inèdit fins aleshores, atractiu del paisatge de Castella: «*colinas plateadas, grises alcores, cárdenas roquedas...*». És genial el seu estil nominalitzador per a una Castella sense verbs, sense acció, una Castella on no hi passa mai res... Un estil nominal que, a més, apunta a l'essència de les coses.

Existeix també un Machado social, polític, que després de desitjar que «*la España de charanga y pandereta, cerrado y sacristía, tenga su mármol y su día*», espera que neixi «*la España del cincel y de la maza*». Un Machado molt crític: «*nuestro español bosteza. ¿Es hambre? ¿Sueño? ¿Hastío? Doctor, ¿tendrá el estómago vacío? El vacío es más bien en la cabeza*». I un Machado tristament premonitori: «*españolito que vienes al mundo, te guarde Dios. Una de las dos Españas ha de helarte el corazón*».

Més enllà de l'esplèndid Machado poeta existeix també un no menys interessant Machado prosista, encara que només fos pel seu «*Juan de Mairena*», aquest personatge fictici que Machado inventa per donar curs a articles, paràgrafs solts o breus diàlegs. Els publica a la premsa a partir de 1934 i es recullen en un volum l'any fatídic de 1936. Permeteu-me'n dues cites, que semblen escrites aquest mateix matí: «*Yo no os aconsejaré nunca el apoliticismo, sino, en último término, el desdén de la política mala que hacen trepadores y cucañistas, sin otro propósito que el de obtener ganancia y colocar parientes. Vosotros debéis hacer política, aunque otra cosa os digan los que pretenden hacerla sin vosotros y, naturalmente, contra vosotros*». I encara una altra: «*La patria —decía Juan de Mairena— es, en España, un sentimiento sencillamente popular, del cual suelen jactarse los señoritos. En los trances más duros, los señoritos la invocan y la venden; el pueblo la compra con su sangre y no la mienta siquiera*».

Acabo amb un prec, un desig. Periòdicament, en un país tan necrofilic com el nostre, surt el tema de la conveniència de traslladar a la Península les restes de Machado. Si coneixeu Cotlliure i el petit i entranyable cementiri on jau, això no se li pot fer a Machado. A més a més, amb tantes ciutats candidates a rebre'l —Sevilla, Madrid, Sòria, Baeza, Segòvia— encara hi tornariem a ser. No deixem que passi. Estimava el francès —en fou professor a Secundària— i Cotlliure és perfecte. A les Espanyes encara hi ha molts difunts mal enterrats, per exemple, al trist i patètic Valle de los Caídos. Aquests sí que s'han de retornar, per lògica i per justícia, als seus familiars. A Antonio Machado, deixem-lo en pau. Deixem-lo en pau i gaudim dels seus versos, versos eterns com tots els versos bons.

ROVIRA I VIRGILI. *ELS DARRERS DIES DE LA CATALUNYA REPUBLICANA*

ANTONI DALMAU I RIBALTA

29-11-2014

Avui, per a gairebé tothom, Rovira i Virgili és el nom d'una universitat, el nom neutre que li van posar les autoritats de Tarragona i de Reus que no volien que portés el de la seva ciutat rival. Res més. Però molt abans, va haver-hi un Antoni Rovira i Virgili de carn i ossos, un tarragoní d'ulleres petites i llacet al coll que va viure 67 anys, escriptor, historiador i polític, republicà i patriota català de pedra picada. Es fa pràcticament impossible ressenyar tota la seva obra: recordem només que va publicar uns catorze mil articles i una setantena de llibres —sempre amb un estil clar i precís—, que va ser el fundador de la *Revista de Catalunya* i que va deixar inacabada en set volums una monumental *Història nacional de Catalunya* que n'havia de tenir tretze. Va ser diputat i, acabada la guerra, president del Parlament a l'exili.

El 31 de gener de 1939, Rovira i Virgili, havent abandonat la caseta del barri d'Horta on vivia des de 1916, va entrar a França amb els seus familiars. Uns altres cent mil compatriotes catalans van haver de fer com ell. Tots van passar per aquell tràngol familiar i col·lectiu que el poeta *Pere Quart* resumia en aquells versos tan emotius, tan senzills i tan transparents alhora:

Una nit de lluna de plena
tramuntàrem la carena
lentament, sense dir re...
Si la lluna feia el ple
també el féu la nostra pena.

A Catalunya deixí
el dia de ma partida
mitja vida condormida:
l'altra meitat vingué amb mi
per no deixar-me sens vida.

Avui en terres de França
i demà més lluny potser,
no em moriré d'enyorança
ans d'enyorança viuré.

Una esperança desfeta,
una recança infinita.
I una pàtria tan petita
que la somio completa.

Així van marxar els expatriats catalans cap a l'exili, molts dels quals van anar a parar als camps ignominiosos de les platges del Rosselló. Quan les coses els començaven a anar una mica millor, va produir-se llavors l'entrada dels nazis a França, que va canviar els plans de tothom i que va comportar el trasllat de molts republicans a camps de concentració i d'extermini a Alemanya i a Àustria, entre ells un total de vuit igualadins dels quals vull dir el nom complet, perquè aquesta ciutat desmemoriada mai no els ha guardat ni el més petit record: Jesús Cano Cano, mort a la cambra de gas; Josep Fàbregas i Pons, mort a la cambra de gas; Frederic Freixas i Escudé, supervivent; Joaquim Gil i Abella, mort a la cambra de gas; Agustí Gomis i Valls, mort a la cambra de gas; Pau Massó i Cuadras, supervi-

vent; Miquel Tirado Franco, mort a la cambra de gas; i Salvador Vidal i Claramunt, un pagès coix i malalt que va morir al cap de nou mesos al castell austriac de Hartheim, lloc d'eliminació dels presos considerats no aptes per al gas.

Rovira i Virgili, per la seva banda, va aconseguir recalar de manera definitiva a Montpeller, on va viure fins a l'any 1949. Allí va escriure, entre d'altres, el llibre de què ens ocuparem aquest vespre, *Els darrers dies de la Catalunya republicana. Memòries de l'èxode català*, que és un relat viscut de la caiguda de Catalunya sota el règim de Franco, amb el drama final condensat en quinze dies de dietari, del 22 de gener al 5 de febrer de 1939. És, sens dubte, el testimoni més colpidor de la nostra retirada, una obra que com ha dit un historiador, «aposta decididament per la literatura entesa com a vida mateixa, i és un exemple esplèndid sobre la relació entre literatura i història, entre sentit de l'obra i pensament de l'autor». Escrita el 1939, va aparèixer per primer cop a Buenos Aires el 1940.

Crec que el que acabo de dir ja seria suficient per presentar la nostra vetllada d'aquest vespre, en la qual coneixerem diversos fragments de l'obra de Rovira i Virgili. Però voldria parlar encara una mica més, per tornar a la nostra responsabilitat col·lectiva com a igualadins respecte del nostre exili particular. No sols hem oblidat els gasejats d'Alemanya i d'Àustria, sinó que, entre nosaltres, mai no ha parlat ningú, al llarg de setanta-cinc anys, dels nostres exiliats particulars, dels igualadins que també van tramuntar la carena per marxar,

la majoria per sempre més, d'aquesta ciutat que els va veure néixer a ells i a nosaltres. Com tots els exiliats, durant els primers anys van creure que la victòria dels aliats a la Segona Guerra mundial comportaria la caiguda de la dictadura i el retorn somiat cap a casa. El pas dels anys els va anar desenganyant amargament d'aquesta esperança i molts d'ells descansen avui en terra estrangera.

Aquestes darreres setmanes m'he dedicat a mirar de comptar-los i ja en porto exactament 133 —dels quals una trentena de dones—, en una ciutat que aleshores tenia quinze mil habitants. La majoria, havent hagut d'abandonar sovint la família, van romandre a França, on no sols van sobreviure amb penes i treballs als camps de refugiats, sinó que van haver de passar per penalitats in comptables fins que no van aconseguir, al cap dels anys, establir una mica la seva situació. Un home com Bartomeu Torné, un republicà i catalanista que a Igualada havia estat un petit empresari de gènere de punt, va fer de llenyataire i serrador, de pagès, de carreter, de mosso de magatzem, de rentaplats i finalment de comptable. Si aneu a veure la seva tomba a Càors, al departament francès del Lot, hi veureu avui una estela de pedra del Canigó amb unes barres catalanes daurades, una fotografia dels temps millors i un rètol on figura el seu nom amb l'afegit de «fill d'Igualada». I un altre igualadí, més conegut i anarquista, Joan Ferrer i Farriol, home de pocs estudis però de molta cultura, va fer a l'exili de netejador de camps, vinyater, teuler i pedraire, llenyataire,

arener, peó de camins i finalment, i tot alhora, locutor de ràdio i publicista infatigable. Avui, en unió de la seva esposa i la seva nora, descansa al cementiri d'Igualada, on el seu fill va traslladar les restes inhumades als afores de París.

Una part més petita dels exiliats igualadins van agafar un vaixell que els va permetre de salvar l'enorme distància de l'Atlàntic i viure a Mèxic, Veneçuela, Argentina, Santo Domingo, Guatemala. Ja m'hi he referit alguna altra vegada en públic, però no puc deixar de reportar de nou el viatge dels germans Mas Deop cap a Mèxic quan, després de més de tres anys a França i amb una criatura de pocs mesos, van embarcar-se a Marsella per anar a Casablanca i d'allí fins a Veracruz. Per fer el primer trajecte, el paquebot francès va haver de passar per davant de la costa catalana: imagineu el sentiment d'aquell miler de catalans que, només d'albirar el cap de Creus van entonar a una sola veu i amb els ulls amarats de llàgrimes, el cant de *L'Emigrant...* per anar passant després de llarg i arribar a terres mexicanes. Allí, tan lluny de casa, molts d'ells van guanyar-se força bé la vida, més bé que no pas a França, i en tot moment van mostrar-se agraïts al país que els havia acollit d'una manera tan generosa: això sí, com tots els exiliats, sempre tenien una maleta a punt a l'armari per a quan fos l'hora de tornar cap a casa i, quan seien a taula, trobaven que les cireres, i els albercocs, i els préssecs, que ells recordaven de Catalunya sempre eren molts més dolços, més grans i més bons, infinitament més dolços, més grans i més bons...

Això va ser l'exili, i moltes coses més. De l'inici d'aquesta amarga història parlen els textos de Rovira i Virgili que ara sentirem. I ara que Catalunya viu unes hores d'esperança i d'il·lusió en un demà de llibertat —un demà que faria justícia a Rovira i a tantes generacions de catalans que no van poder veure allò que nosaltres també somiem de veure—, potser sigui bo d'acabar amb uns altres versos que jo he pogut escoltar gràcies a en Julià Guillamon i l'Henar Morera i que un altre poeta exiliat, Josep Carner, recitava amb la veu trencada i amb un fil de veu a penes perceptible:

Salut a la Pàtria, en saba de segles crescuda.
Salut a la Pàtria, no encara nascuda
com l'hem somiada sos fills.

EL POEMA DE NADAL DE JOSEP M. DE SAGARRA

ALBERT TULLEUDA

20-12-2014

Sagarra avui és sinònim de clàssic, en el sentit que, sense la seva obra, no és possible entendre la literatura catalana del segle XX. Avui, parlar de Sagarra és, o hauria de ser, com parlar de Maragall o de Verdaguer. Fem-ne un esbós.

Josep M. de Sagarra i de Castellarnau nasqué l'any 1894 i morí a l'edat de 73 anys. Barceloní, fill d'una família d'arrel aristocràtica, lliurada a la literatura i a les investigacions científiques. Va consolidar una àmplia i prematura formació cultural i universitària en els seus viatges i estades, especialment a França i Alemanya. Sagarra fou un home de món, epicuri, hedonista; el seu fill, Joan de Sagarra ens diu: «*El meu pare no anava de treballador ni de noble ni de res: anava per la vida de Sagarra*».

Gran coneixedor del país i de la seva gent. Josep Pla, amb qui no sempre les relacions van ser fluides, en va dir: «*Sagarra és un dels escriptors més endinsats a l'entranya viva del nostre país*». Escriptor, dramaturg, poeta, periodista, novel·lista, traductor, Sagarra va escriure i viure amb una vitalitat extraordinària i estava dotat d'un dinamisme sorprenent. En el jove Sagarra ja s'endevinava una gran facilitat de versificació i una curiositat il·limitada per conèixer tot el que l'envoltava. *El Mal Caçador* (1916):

Tornen al camp els verdedors,
al pinar xisclen les cucales;
vora de recs i bassiols
ja s'hi marceixen les nadesles.

El seu coneixement de la llengua era tan profund que Pompeu Fabra sovint usava els escrits de Sagarra per ampliar el seu *Diccionari*.

El sentit de poble, entès com a Catalunya, preval en la seva poesia, però la projecta en una dimensió universal. L'obra poètica de Sagarra és monumental. És impossible fer-ne ni un breu dibuix en aquesta presentació. Des de l'extensa poesia narrativa i la poètica d'*El Comte Arnau* o el *Poema de Montserrat* a reculls de poemes com ara *Cançons de rem i de vela*, de les quals el mateix autor destaca «La balada de Luard el mariner» o les traduccions imprescindibles de la *Divina comèdia* i de tot el teatre de Shakespeare.

Sagarra avui seria l'equivalent a un autor mediàtic, omnipresent en la temporada teatral, en els diaris i les llibreries. Se'l va criticar sovint per aquest anhel de popularitat. Els escenaris van ser el seu imperi d'escriptor professional. Les seves obres, la gran majoria en vers, atreien el públic pel seu llenguatge i per la senzillesa dels seus arguments. Els seus versos eren un equilibri entre el virtuosisme del vers i les imatges poètiques potents.

Independent, càustic, crític sense miraments i mesura, com els seus recursos literaris. Us lleigeix un fragment autocensurat de les seves *Memòries* (1954) on Sagarra es despulla i escup la seva essència. «*En definitiva, si s'ha convingut que jo sóc popular [...] és perquè la gent m'entén, i perquè en el meu vers ha trobat un contingut, que, més que servir l'obscura introversió, refinament egolàtric, o qualsevol mena de pretensió personal, va directament al gra, i procura caçar l'escalfor de la vida, en la senzillesa i en la claredat de les paraules*». I continua: «*En general, tot això no és res més que el llepafilisme de l'enveja. A mi, l'actitud de certs complicats i refinats minoritaris que conec, en general*

m'ha fet sempre una certa gràcia, i he pensat que, quan la guineu no les pot haver, diu que són verdes».

EL POEMA DE NADAL

El Poema de Nadal ha esdevingut el gran poema català del misteri nadalenc. Només cal observar que moltes persones en reciten fragments o fins i tot el saben sencer. En aquestes dates es recita arreu: el poema, que beu de fonts tradicionals catalanes i del seu cançoner, n'ha esdevingut una nova tradició. Com diu el poema, retorna cada any aquesta Nit i retorna cada any aquest poema. Som molts els qui hem descobert la poesia mercès a aquesta obra de Sagarra.

El Poema de Nadal significa gairebé una anècdota dins del vast i variat llegat poètic de Sagarra —ell mateix hi passa de puntetes en els pròlegs de la seva obra completa— i és que l'origen d'aquest poema, aparentment tan personal, pot sorprendre: davant d'un text reflexiu i de mirada interior, es fa difícil assimilar que fou el resultat d'un encàrrec. Sagarra ens diu: «*Jo el vaig escriure en molt poques hores i per encàrrec del meu amic Clusells, que era secretari de l'Associació de Música de Cambra. Va demanar-me que escrivís un poema de tema nadalenc i de suficient dimensió perquè jo mateix pogués llegir-lo al Palau en el temps que sol durar el concert*». El 4 de gener de 1931, Sagarra i el seu poema van omplir el Palau i l'èxit va implicar-ne la repetició l'endemà.

Els versos d'*El Poema de Nadal* són d'un poeta professional que sap escriure'ls i llegir-los en veu alta com segles enrere ho feien els trobadors o com es

declamava la *Divina Comèdia*. Sagarra hi demostra el seu mestratge. A nivell formal hi destaca la diversitat estròfica i rítmica i uns versos blancs exquisits.

EL POEMA DE NADAL DE L'ORFEÓ MANRESÀ

El Poema ha crescut a través de les audicions públiques amb diversos formats, des de la lectura fins al muntatge teatralitzat, des de corals infantils fins a recitadors professionals.

Un dels muntatges que va tenir gran recorregut i consideració durant més de trenta anys va ser el de l'Orfeó Manresà i la recitació del meu pare, Àngel Tulleuda, poeta i actor que el va declamar més de 200 vegades. El camí va començar l'any 1959 i es va representar per darrera vegada l'any 1989, precisament a la basílica de Santa Maria d'Igualada. Aquest muntatge va esdevenir un dels ambaixadors culturals de la ciutat de Manresa dins i fora de Catalunya. D'aquell muntatge se'n van fer dos enregistraments, un d'ells al Palau de la Generalitat davant del President Tarradellas. La meva família, doncs, tenim aquest Poema molt endins, ja que ens ha acompanyat cada Nadal durant molts anys.

Demà passat farà un any que l'Àngel Tulleuda va morir. Estic segur que estaria entusiasmat de poder escoltar el Poema en la veu d'en Joan Massotkleiner en un entorn íntim com aquest que ell sempre valorava.

Cito Sagarra al *Poema de Montserrat* en referència al seu pare:

És ara, que dins els ulls de somni del fill meu
veig passar la figura del meu pare,
però amb més densitat i amb més relleu.

És el moment de deixar les descripcions al marge, de buidar els pensaments i buscar aquell blau tendre que hem volgut escanyar i el nostre petit racó dintre l'espai. Lliurem-nos als versos que ragen a doll i que ens mostren l'univers de Sagarra que ara ja és nostre.